

บทที่ 5

ทำที่ต่อความตายในทัศนะของกามูส

ทำที่ต่อความตายหมายถึงความเข้าใจเกี่ยวกับความหมายของความตายแล้วก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงทำที่ที่มีต่อความหมายที่ตัวเราเข้าใจนั้น ในบทนี้ต้องการศึกษาวิเคราะห์แนวความคิดของ กามูสเกี่ยวกับเสรีภาพ ความรับผิดชอบและประเด็นปัญหาทางจริยธรรมซึ่งมีนัยความหมายสัมพันธ์อยู่กับความตายและผลกระทบต่อระบบจารีตและสังคม เพื่อให้เกิดความเข้าใจในแนวทางการอธิบายความหมายของความตายตามทัศนะของกามูส และสามารถวิเคราะห์ผลกระทบจากความคิดของกามูสที่มีต่อวิถีชีวิตของปัจเจกชนและค่านิยมในสังคมทั้งแง่บวกและแง่ลบ จากประเด็นต่อไปนี้

5.1 เสรีภาพของมนุษย์

5.2 ความรับผิดชอบต่อชีวิต

5.3 ความหมายและคุณค่าของความตาย

5.1 เสรีภาพของมนุษย์

กามูสเห็นว่า การอธิบายความหมายของความตายซึ่งเกิดจากการสร้างกรอบความคิดให้มนุษย์ดำเนินตามสภาวะเกณฑ์ตายตัวเพื่อบรรลุความสมบูรณ์สูงสุดและความเป็นเอกภาพเป็นการลดฐานะของมนุษย์ให้จำกัดอยู่ภายใต้หลักเหตุผลและความเป็นสาระ จิตนิยมพยายามให้มนุษย์ยอมรับว่าตัวเองทำผิดที่ไม่ศรัทธา จะสูญเสียชีวิตอมตะ เรามีชีวิตอย่างมีเป้าหมาย มีความหวังในอนาคต และในการหาเหตุผลมาสนับสนุน พิจารณาถึงผลได้ผลเสีย ชีวิตเราขึ้นอยู่กับ “สักวันหนึ่ง” ที่เราออกจากงานที่ถูกทำงานเลี้ยงเรา เราคิดว่าเราสามารถกำหนดบางสิ่งบางอย่างได้ เราทำตัวราวกับเรามีเสรีภาพ ความคิดว่า “ข้าพเจ้ามีตัวตนอยู่” ทำราวกับว่าทุกสิ่งทุกอย่างมีความหมายทำให้ทุกสิ่งถูกกำหนดการคิดถึงอนาคต การสร้างจุดหมายเพื่อตนเอง และความมีใจโอนเอียงไปทางไปทางใดทาง

หนึ่ง เหล่านี้แสดงให้เห็นความเชื่อเรื่องเสรีภาพ คิดว่าเสรีภาพมีอยู่ จึงสร้างจุดหมายกับชีวิตแล้วคิดว่า จะประสบผลสำเร็จ¹³⁴ ต้องปรับตัวให้ดำเนินไปตามเป้าหมายนั้น

เหล่านี้เป็นการบันทึกตอนอิสระภาพของมนุษย์สร้างขึ้นจากแนวคิดที่นิยมความสมบูรณ์ถูกต้อง อ้างเทพเจ้าแห่งความบริสุทธิ์ แสดงให้เห็นว่ามนุษย์รักตัวเองที่จะ โน้มเอียงไปหาความสุขโต้งแต่ต้อง กลายเป็นทาสอิสระภาพของตนเอง

ดังนั้น เสรีภาพในความหมายของจิตนิยม เกิดขึ้นหลังจากความตายในวันพิพากษาและ เสรีภาพของสสารนิยมเกิดจากการได้ครอบครองสิ่งที่มีอยู่ ด้วยอำนาจของเหตุผล

เรามักแสดงว่ารักบางสิ่งอย่างสุดซึ้ง ซึ่งแสดงได้กับวัตถุหรือสิ่งของหรือคนที่ตายไปแล้ว จริง ๆ เพราะสิ่งเหล่านี้ไม่สามารถใช้เสรีภาพที่มีอยู่ของเขา แสดงกับเราได้อีก ข้อเท็จจริงก็คือเขา หมดเสรีภาพแล้ว

“เรารักมิตรสหายที่เพิ่งตายไปหยก ๆ มากที่สุด เรารักความตายที่ปลุกเร้า ความสมเพช เวทนาในหัวใจเรา เรารักความรู้สึกของเรา เรารักตัวเรา....”¹³⁵

“ผมมีเพื่อนที่น่าเบื่อเอาการ เทศนาเรื่องศีลธรรมเสียเรื่อยผมคอยหลบหน้าเขาเสมอ แต่ ตอนเขาเจ็บจนจะตายผมไปเยี่ยมทุกวันไม่ขาดเลย เขาพอใจผมมาก ตอนจะสิ้นลมเขาบีบมือผมไว้ แน่น...”¹³⁶

“ผู้หญิงคนหนึ่งติดใจผมมาก พยายามไล่ตามจับตัวผมให้ได้แต่ไม่สำเร็จ ครั้นแล้วเธอตาย จากผมไป ตายทั้งยังสาว วันที่ผมได้ข่าวการตายของเธอนั้น ผมรักเธอจับใจ เพื่อนฝูงโทรศัพท์มา แสดงความเสียใจกับผมทั้งวัน.... ผมสะกดกลั้นความเศร้าโศก ผมกล่าวโทษตัวเองว่า ผมเป็น สาเหตุที่ทำให้เธอมาตัวตาย ผมเป็นอิสระจากเธอแล้ว”¹³⁷

¹³⁴ อัลเบิร์ต กามูส์. ชะตากรรมของซีเซอพัส : ปรัชญา แปลโดยพิณิจ รัตนกุล (กรุงเทพฯ : มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2523), หน้า 11 – 12.

¹³⁵ อัลเบิร์ต กามูส์. มนุษย์สองหน้า แปลโดยตุลจันทร์ (กรุงเทพฯ : ดวงกมล, 2522), หน้า 23.

¹³⁶ เรื่องเดียวกัน, หน้าเดียวกัน.

¹³⁷ เรื่องเดียวกัน, หน้าเดียวกัน.

เรายังรักชีวิตนี้ไม่มากพอและด้วยเหตุนี้กระมังความตายจึงเป็นสิ่งที่เรารู้สึกของเราได้ เรา
รักเพื่อนที่เพิ่งตายจากไป เราบูชาครูที่เพิ่งถูกฝังและสั่งสอนเราไม่ได้แล้ว เรากล่าวคำชมเชย ซึ่งเขา
อาจจะต้องการได้รับมาตลอดเวลาที่มีชีวิตอยู่ คุณรู้ไหมว่าทำไมเราจึงยุติธรรมและเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่กับ
คนตายได้มากกว่าคนอื่น คำตอบก็คือเราหมดพันธะกับเขาแล้วนะซี เราเป็นอิสระจากเขาแล้ว เรา
รักเขาชมเขาในยามว่าง

เราได้ข้อสรุปว่า มนุษย์ไม่อาจรักใคร่ได้โดยไม่รักตัวเอง.... เราแสวงหาโศกนาฏกรรม เรา
ต้องการดื่มเหล้าก่อนกินข้าว เพื่อรออาหารที่จำเอนมันจะได้อร่อยขึ้น.....”¹³⁸

ความตายดังกล่าวมาเราไม่รู้สึกเศร้าสะเทือนใจเพราะเป็นความตายของคนอื่นเป็นคนที่เรา
ไม่ได้ให้ความสำคัญ เพราะความตายของเขาคืออิสรภาพของเราขณะที่เขาผู้นั้นหมดอิสรภาพแล้ว
ความตายของผู้อื่นทำให้ได้มาซึ่งเสรีภาพสมบูรณ์ ได้พ้นจากพันธะแล้ว

ความตายที่อาจเกิดขึ้นเมื่อใดก็ได้ ชี้ให้เห็นว่าอิสรภาพในขั้นที่สูงกว่า คือเสรีภาพที่จะเป็น
อะไรอย่างหนึ่ง ซึ่งถือว่าเป็นสิ่งเดียวที่ใช้เป็นรากฐานแห่งความจริงนั้นไม่ได้มีตัวตนอยู่ ความตาย
ต่างหากที่อยู่พื้นฐานจะความเป็นจริงเพียงสิ่งเดียว.....¹³⁹

กามูสเห็นว่าเสรีภาพไม่ใช่สิ่งมาจากภายนอก เมื่อมนุษย์สัมพันธ์กับสิ่งที่มนุษย์มีความ
สัมพันธ์ด้วย ความเข้าใจความตายเป็นความจริงที่มนุษย์รู้ได้ขณะยังดำรงอยู่ ซึ่งทุกคนไม่ปฏิเสธดัง
นั้นเสรีภาพควรที่จะมีอยู่ก่อนตาย เพราะเมื่อตายแล้วใครจะพูดถึงเราอย่างไร เราไม่มีสิทธิ์แก้ตัวแล้ว
เพราะความตายมีสภาพ เช่นเดียวกับอดีต เมอร์โซลต์ ภายหลังการพิจารณาคดี ความรุนแรงไม่เข้า
ใจต่อบรรทัดฐานของสังคมจากความกลัวได้กลายมาเป็นการต่อต้านอย่างมีสำนึก (Conscious
revolt) ต่อกระบวนการทางกฎหมายที่ทำให้เขตกเป็นเบี้ยล่าง การพิพากษาคัดสินประหารชีวิตก็
คือ สัญลักษณ์รูปธรรมของความตายที่ไร้ความหมายและไร้เหตุผลที่เราต้องเผชิญนั่นเอง และเห็น
ว่าชีวิตนี้ไม่มีค่าควรแก่การดำรงชีวิตอยู่ การตายเมื่ออายุสามสิบปีหรือตายเมื่ออายุหกสิบปีนั้น มันก็
ไม่แตกต่างกันนัก เพราะว่าทั้งสองกรณีทั้งมนุษย์ผู้ชายและผู้หญิง ก็ยังดำรงชีวิตต่อไป เป็นล้าน ๆ ปี

¹³⁸ อัลแบร์ กามูส. มนุษย์สองหน้า แปลโดย ดุลจันทร์, พิมพ์ครั้งที่ 3, (กรุงเทพฯ : ดวงกมล ,
2522), หน้า 23.

¹³⁹ อัลแบร์ กามูส. ชะตากรรมของซีเซลฟัส : ปรัชญา แปลโดย พินิจ รัตนกุล, (กรุงเทพฯ
: มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ 2523), หน้า 12.

ไม่มีอะไรจะแจ่มแจ้งไปกว่านี้เพราะว่าเป็นตัวฉันเองที่จะตายไม่ว่าจะตายเดี๋ยวนี้หรือตายในอีกยี่สิบปีข้างหน้า....”¹⁴⁰

“ ฉันถูกทรมานจากความต้องการผู้หญิง ซึ่งเป็นไปตามธรรมชาติเพราะฉันยังหนุ่มอยู่ ฉันไม่ได้คิดถึงมารีเป็นพิเศษ แต่ฉันคิดถึงผู้หญิงทุกๆไปที่ฉันรู้จัก ”¹⁴¹

การอดบวหรือกระทบกระเทือนฉันมาก ฉันต้องดูฉันไม่ซึ่งฉันดึงมาจากกระดานเตียง.....ที่มาจากก็เข้าใจว่านั่นคือ....ส่วนหนึ่งของการลงโทษ แต่ตอนนั้นฉันเคยต่อการเลิกสูบบุหรี่แล้วมันจึงไม่เป็นการลงโทษสำหรับฉันอีกต่อไป¹⁴² และนี่คือเสรีภาพข้อหนึ่งซึ่งอยู่เหนือการลงโทษ

“ นั่นแหละคือการถูกขังคุก.... อิสระภาพคือสิ่งนั้นละ ซึ่งต้องการตัดอิสระภาพของคุณเสีย.....การลงโทษ การถูกพิพากษาคือรูปแบบหนึ่งของความตายในชีวิตประจำวันคือถูกห้ามมิให้กระทำตามความเคยชิน อย่างไรก็ตามหากเราไม่ให้ความหมายกับการลงโทษ เราเป็นอิสระจากความหมายของการลงโทษ ความทุกข์นั้นก็ไม่ได้มีไว้ทรมานสำหรับเราอีกต่อไป.....ฉันจึงถึงเข้าใจว่ามนุษย์ สามารถมีชีวิตถึง 100 ปีในคุกได้อย่างสบาย หลังจากที่เขาดำรงชีวิตมาเพียง 1 วันเต็ม เขาก็มีเรื่องราวและสิ่งที่ระลึกถึงอย่างเพียงพอโดยไม่ต้องเบื่อหน่ายเลย ว่ากันไปแล้วออกจะเป็นข้อได้เปรียบเสียอีกวันเวลาก็ค่อยๆ ผ่านไป ฉันเคยอ่านมาว่า ในที่สุดคนเราก็จะลืมนเวลาเมื่ออยู่ในคุกนานๆ แต่สิ่งเหล่านั้นไม่ค่อยมีความหมายเท่าไรหรอกสำหรับฉัน สำหรับฉันมันเป็นวันเดียวกันนั้น ซึ่งมีขอบเขตเพียงแค่เขตห้องขังของฉันและกิจที่จะต้องทำประจำวัน...

..... สิ่งสำคัญอยู่ที่การให้ออกาสแก่ผู้ถูกตัดสิน โอกาสเดียวในพันครั้งเท่านั้นก็เพียงพอที่จะจัดการกับหลายสิ่ง”¹⁴³

¹⁴⁰ อัลเบิร์ต กามูส์. คนนอก แปลโดย อำพรธณ โอตระกูล, พิมพ์ครั้งที่ 3, (กรุงเทพฯ : ดวงกมล, 2522), หน้า 96.

¹⁴¹ เรื่องเดียวกัน, หน้า 88.

¹⁴² เรื่องเดียวกัน, หน้า 89.

¹⁴³ เรื่องเดียวกัน, หน้า 93.

เสรีภาพจึงหมายถึง ความสามารถจัดการกับสิ่งที่มีอยู่ในสภาพขัดแย้งซึ่งมีตัวเรารวมอยู่ด้วย ให้เกิดคุณค่าขึ้นภายในจิตใจของเราที่จะทำให้ชีวิตดำเนินไปอย่างมีพลังสร้างสรรค์

ดังนั้นเมอร์โซส์จึงปฏิเสธหมอสอนศาสนาที่ปลอมใจว่า ถ้าเชื่อในพระเจ้าแล้ว มนุษย์จะไปสู่ความรอดในที่สุดเพราะเมอร์โซส์หรือก็คือการมองว่ามนุษย์ด้วยกันเท่านั้นที่จะนำความรอดมาให้เช่นเดียวกับตำราปฏิเสธความเชื่อของบาทหลวง ในเรื่อง “กาพโรค”

ปัญหาของเมอร์โซส์ ก็คือ ปัญหาของปัจเจกชนที่มองหาความหมายของชีวิตจากความไม่เป็นธรรม จากมาตรฐานของสังคม และระเบียบของโลกที่นำไปสู่ความตาย

ภายหลังจากไตร่ตรองถึงความไร้สาระของการดำรงชีวิตที่มีความไร้เหตุผลในตัวเอง เมอร์โซส์มั่นใจในทุกสิ่งที่เป็นตัวเอง มั่นใจในชีวิต และความตายที่จะมาถึง เป็นนายความจริงนั้น เหมือนอย่างที่มีนายนายตนเอง¹⁴⁴

ในขณะที่เราจะตาย ตายอย่างไรและตายเมื่อไร สิ่งนั้นไม่สำคัญ เพราะเขาเป็นนายความจริงหรือก็คือความตายและกฎระเบียบ การพบว่าเขามีความสุข ชีวิตยังคงเป็นสิ่งที่น่าพิศมัย ด้วยยังรักในความงามในคำกั้นที่เต็มไปด้วยดวงดาว นั่นคือการเปิดใจออกไปสัมผัสกับความเฉยเมยอันละมุนละมัยของโลก และรับรู้ว่าการนี้ช่างเหมือนตนเอง เหมือนราวกับพี่กับน้อง และรู้สึกได้ถึงความสุขมาตลอดและจะยังมีความสุขอยู่จนวินาทีสุดท้าย

“ ฉัน มองเห็นท้องฟ้า และฉันจะเห็นแต่ท้องฟ้าเท่านั้น วันที่เหลือของฉัน ก็ผ่านไปโดยการดูท้องฟ้าซึ่งเปลี่ยนสีกันไปเรื่อย ๆ เปลี่ยนจากกลางวันเป็นกลางคืน ”¹⁴⁵

ท้องฟ้า หมายถึงเสรีภาพ ความเป็นอิสระ เมื่อมิได้แบ่งแยกตนออกจากธรรมชาติ ชายหาด ถนนเลียบทะเล เสียงคลื่น เสียงฝีเท้าตนเอง ที่เข้าไปบนพื้นทราย เป็นความสุขอันพึงหาได้จากธรรมชาติก็พร้อมที่จะจรรโลงใจมนุษย์ทุกคน

¹⁴⁴ เรื่องเดียวกัน, หน้า 99.

¹⁴⁵ เรื่องเดียวกัน, หน้า 91.

เสรีภาพของมนุษย์ในทัศนะของกามูสเป็นเสรีภาพที่เกิดขึ้นพร้อมความเข้าใจความหมายของความตายในสภาพชีวิตของมนุษย์ที่ “ขบถ” ต่อความจริงที่เผชิญอยู่ซึ่งความจริงนั้นคือความตายที่มีความหมายที่ถูกกำหนดไว้ล่วงหน้ามาจากกรอบความเชื่อของมนุษย์จากมาตรฐานต่างๆ ซึ่งทำให้เห็นว่าแท้ที่จริงมนุษย์มีเสรีภาพตลอดเวลาของ “ความมีอยู่”

จากเรื่อง กาฬโรค “La Peste” ทุกคนต้องการเสรีภาพ ต้องการหลุดพ้นจากสภาพที่เป็นอยู่ ต้องการอยู่ร่วมกันโดยสันติสุข โดยไม่ทำร้ายใครและไม่ถูกทำร้ายจากผู้อื่น ทนไม่ได้ที่จะเห็นการฆ่ากันตายเกิดขึ้น เพราะสิ่งที่พวกเขาได้รับจากกาฬโรค เป็นสิ่งไร้เหตุผลถูกกระทำโดยไม่รู้สาเหตุว่าผู้คนเหล่านี้ทำอะไรผิดจึงได้รับโทษทัณฑ์ที่รุนแรงเช่นนี้

เสรีภาพของหมอริเออ เกิดจากความเข้าใจสภาพที่แท้จริงของตนเองและเพื่อน ๆ ทุกคน “การขบถ” การต่อสู้กับกาฬโรคของหมอริเออ มิใช่ต่อสู้เพื่อตนเองให้ได้รับเหรียญกล้าหาญเยี่ยงวีรบุรุษ ทั้งที่หน้าที่ของหมอสามารถเขาตัวรอดได้ อีกทั้งยังมีคนรักรออยู่ แต่หมอริเออพบว่า “การขบถ” ต่อความตายของเขามีเพียงได้ใช้เสรีภาพเท่านั้น แต่ก็ได้พบว่าเสรีภาพของเขาจะทำให้คนอื่น ๆ ได้พบเสรีภาพนั้นด้วย

ทั้งหมอริเออและตารุ พบว่าขณะว่ายน้ำในลำคันทันหนึ่งเขาทั้งสองมีความสุข ภายหลังได้ประจักษ์ถึงการดำรงชีวิตด้วยการสร้างความหมายของชีวิตขึ้นจากตัวเอง และได้ประจักษ์ว่าอนาคตของมนุษย์คือชีวิตปัจจุบันซึ่งจะไม่ถูกครอบงำด้วยความเชื่อใด ๆ ¹⁴⁶

เราเห็นด้วยว่ากามูส มีความเข้าใจอันลึกซึ้ง อ่อนไหวต่อเสรีภาพที่มีต่อมนุษย์ทุกคน จากสภาพที่บั่นทอนมนุษย์ด้วยความตาย ในรูปแบบต่างๆ ซึ่งเป็นอุดมการณ์ ก็คือการปฏิเสธคุณค่าความหมายของโลกอื่นที่จะทำให้คุณค่า ความหมาย นั้นห่างไกลจากความเป็นอยู่ของชีวิตและไกลเกินกว่าจิตนาการของมนุษย์จะยอมรับได้ อันเป็นความหมายที่ถูกกำหนดขึ้นด้วยอำนาจวัตถุที่ทำให้มนุษย์อ่อนแอ

¹⁴⁶ Bares, Hagel G. *An Existential Ethics*. (New York : Alfred. A. Knopf, 1968) p.427

“The Future is the only transcendent value for men without God”

“การขบถ” หรือการต่อต้าน คือการใช้เสรีภาพเพื่อความมีอยู่ของตนเองและผู้อื่น ทำที่ต่อความตายซึ่งมนุษย์พบว่าความมีอยู่ (existence) ของมนุษย์นั้นมีเสรีภาพอย่างสมบูรณ์อันเกิดจากการเผชิญกับความจริงด้วยตนเอง โดยไม่หลีกเลี่ยงด้วยข้ออ้างต่าง ๆ

จากเรื่อง “ตำนานธรรมชาติ” (Le Mythe de Sisyphe) ซิซีฟุสรู้ตัวตลอดเวลาถึงความจริงที่ลงโทษตัวเขาให้ต้องกระทำสิ่งซ้ำซากไร้ความหมาย แต่ซิซีฟุสมีความหวังว่าจะทำสำเร็จหล่อเลี้ยงอยู่ตลอดเวลา เขาเข้าใจสภาพอัปยศของเขาอย่างทะลุปรุโปร่ง ความทุกข์ที่มีไว้เพื่อทรมานเขา แต่เขาสามารถเปลี่ยนเป็นความสุขได้ มันทำให้โชคชะตาเป็นธุระของมนุษย์เอง เป็นเรื่องที่จะต้องกำหนดวิถีกันเองในระหว่างมนุษย์ด้วยกัน ความสุข ความจริง ความไร้เหตุผล เป็นพี่น้องร่วมโลกเดียวกันที่จะทำให้มนุษย์มีอิสระจากความจริงอันไร้เหตุผลนั้น

ความสุข และอิสรภาพของซิซีฟุสได้อยู่เหนือการลงโทษ แต่เป็นชัยชนะที่เกิดจากการพิจารณาเห็นความไร้สาระของบทลงโทษนั้นเปลี่ยนสภาพที่แท้จริงของตนให้เป็นความสุขอันเกิดจากความ ซื่อสัตย์ต่อหน้าที่ในทุกฝักบัว เสรีภาพที่เกิดจากความเข้าใจชีวิตของซิซีฟุสไม่การปฏิเสธเพื่อยืนยันความถูกต้องตายตัวของเสรีภาพที่ตนเองสร้างขึ้นแต่คือการกระทำชีวิตทุกขณะของตนให้มีความหมายจากเสรีภาพที่เกิดขึ้นภายในจิตใจทุกขณะ

นวนิยายเรื่อง “ความตายอันแสนสุข” (La Mort Heureuse) ปาตริส แมร์โซเดินทางท่องเที่ยวด้วยเงินของชาเกรอต หันหลังให้กับชีวิตเดิมทั้งหมด แต่กลับรู้สึกเป็นคนแปลกหน้า โดดเดี่ยวทุกถิ่นที่ผ่านไป

“ แมร์โซนึกถึงคืนวันอันยาวนานที่จะต้องมีชีวิตอยู่กับตัวเองเวลาจะยัดเยียดออกไปอย่างถึงที่สุด และแต่ละชั่วโมงก็ดูเหมือนจะแบกโลกทั้งโลกไว้”¹⁴⁷ ไม่นานเขาก็เริ่มเบื่อความสวยงามของเมืองที่มนุษย์ปรุงแต่งขึ้น เขาเริ่มคิดถึงการเดินทางกลับอัลเมบ้านเกิดที่อยู่ใกล้ชิดกับธรรมชาติเขาได้ข้อสรุปว่า ความสุขที่ตนแสวงหานั้นหาได้ง่ายนัก

¹⁴⁷ อัลแบร์ กามูส์. ความตายอันแสนสุข แปลโดย อำพรณ โอตระกุล, (กรุงเทพ : สามัญชน, 2540), หน้า 92-101.

“ความสุขนั้นอยู่ในวิสัยมนุษย์และความไม่มีที่สิ้นสุดก็เป็นอยู่ทุกเมื่อเชิวัน ทั้งนี้ เพียงแต่ต้องรู้จักอ่อนน้อมถ่อมตน จัดลำดับจิตใจของตนเองให้เข้ากับจังหวะของวันเวลา แทนที่จะ หักหาญให้มันเข้าอยู่ในกรอบแห่งความหวังของเรา และต้องรู้จักหยุดอย่างมีศิลปะ”¹⁴⁸

ครั้นเมื่อถึงเวลาที่ความเจ็บป่วยเข้าคุกคาม และความตายก็อยู่ไม่ไกล แมร์โซล์ตระหนักดี ว่า “ธรรมชาติซึ่งเขาเคยได้รู้สึกเป็นสุขนั้นยังอยู่ตลอดไป แม้เมื่อปราศจากตัวเขาเสียแล้ว...กว่าที่ จะเข้าใจว่าการกลัวตายก็คือการกลัวชีวิต ซึ่งหมายถึงอิสรภาพและความสุขของมนุษย์ต้องสิ้นสุด ลงเขาารู้สึก “ขบถ” ด้วยยังไม่อยากจากชีวิตอันเป็นรักและห่วงหาอาลัยไปในที่ลึกลับที่เข้าใจ ว่า.....เขาได้เล่นบทบาทของตนอย่างครบครัน ได้ทำหน้าที่ประการเดียวของมนุษย์อย่างสมบูรณ์ แบบ นั่นคือการมีความสุขเท่านั้นเอง ถึงแม้มันจะไม่มากมายกระไรนัก และเนิ่นนานสักเท่าใดก็ ตามแต่กาลเวลาก็หาได้มีความสำคัญประการใดไม่ สำหรับแมร์โซแล้วจะตายในวันนี้หรือพรุ่งนี้ หรืออีกยี่สิบปีข้างหน้า ถ้ามนุษย์คนหนึ่งตระหนักว่า ตนได้ใช้ชีวิตอย่างเต็มที่และรู้จักแล้วว่า ความ สุข สำหรับตนนั้นคืออะไร ความตายก็เป็นเรื่องธรรมดา”¹⁴⁹

“คนเราต้องรู้จักที่จะอยู่อย่างกลมกลืนเป็นหนึ่งเดียวกับธรรมชาติกับวันเวลา กันแผ่นดิน ผืนน้ำและแผ่นฟ้า และเข้าใจความไม่จีรัง ความไม่แน่นอนของตัวเอง ซึ่งมีกาลเวลาเป็นปัจจัย”¹⁵⁰

ในที่สุดแล้ว เราได้พบว่าตัวเอกของกามูสต้องการความสุข เป็นความสุขซึ่งเกิดจากได้ใช้ เสรีภาพเมื่อได้เผชิญกับความจริง ไม่ว่าจะเป็นความตายอันเกิดจากกฎของธรรมชาติ หรือระเบียบกฎ เกณฑ์มาตรฐานของสังคม แม้กระทั่งความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์ด้วยกัน เวลาแห่งความสุขและ ความตายและเสรีภาพมิใช่อะไรอื่น เหล่านี้คือสารัตถะที่มนุษย์ต้องค้นให้พบจากสำนักของตนเอง อัลแบร์ กามูส เกลยให้เห็นการใช้ชีวิตของปัจเจกบุคคล ให้เต็มความหมายและมีความสุขโดยไม่ หวาดเกรงความตายที่ตีบคลานมากับกาลเวลา ความตายซึ่งทำให้ทุกสิ่งทุกอย่างที่มนุษย์เพียรกระทำ มาสิ้นสุดลง ความกลัวตายพิสูจน์ให้เห็นว่ามนุษย์เราผูกพันยึดเหนี่ยวกับชีวิตอย่างปราศจากขอบเขต และบุคคลทุกคนที่ไม่ได้จัดการอย่างใดเลยเพื่อยกฐานะชีวิตของตนขึ้นมา ทุกคนที่เกรงกลัวและยก

¹⁴⁸ เรื่องเดียวกัน, หน้า 164-165

¹⁴⁹ กรรณิกา จรรย์แสง. “ความตายอันแสนสุข”. มติชนสุดสัปดาห์. 17, 885 (5 สิงหาคม 2540) : 72.

¹⁵⁰ เรื่องเดียวกัน, หน้าเดียวกัน.

ย่องความอ่อนแอบุคคลเหล่านี้ย่อมกลัวตาย เหตุว่าความตายเป็นผู้ชี้ขาดชีวิต ซึ่งพวกเขาไม่ได้มีส่วนร่วมด้วยเลย พวกเขาไม่ได้ดำรงชีวิตอยู่เพียงพอ เนื่องจากพวกเขาไม่เคยมีชีวิตอยู่อย่างแท้จริง ความตายซึ่งพวกเขาเคยคู่มั่นด้วยความประหวั่นพรั่นพรึงของสัตว์ตัวหนึ่ง ซึ่งความกลัวตายนั้นก็คือการกลัวชีวิตนั่นเอง¹⁵¹

เมื่อร่างกายของเราได้รับใช้เราอย่างซื่อสัตย์ และได้เผยตัวเราออกสู่โลกเช่นเดียวกับหินผาทั้งหลายทั้งปวง หินที่ที่เราย้อนกลับคืนไปสู่ความจริงแท้ของโลกอันหยุดนิ่งเล็กเคลื่อนไหวด้วยหัวใจอันปลื้มปิติ เป็นความสุขอันเกิดจากการปล่อยวางโลก ซึ่ง ณ บัดนี้ แมร์โซรู้แล้วว่าเขาคือใคร

เสรีภาพเกิดจากความเข้าใจความหมายของความตายอย่างแจ่มแจ้งถึงสภาพที่แท้จริงของชีวิตที่ต้องสัมพันธ์โลก จากลำนึกถึงความ “มีอยู่” ของมนุษย์หรือก็คือความเข้าใจถึงความสัมพันธ์ต่อโลก เข้าใจชีวิต เข้าใจแม้กระทั่งวันเวลาแห่งความตายที่กำลังก่อกำเนิดเข้ามา ความหมายของความตายที่แท้จริงก็คือความเข้าใจสภาพที่แท้จริงของชีวิต ลักษณะ “การมีอยู่” ของความตายในฐานะที่เป็นอุปสรรคอันใหญ่หลวง แม้ที่สุดเราจะไม่สามารถทำลายหรือเอาชนะ ต้องสูญเสียอิสรภาพ ต้องพ่ายแพ้ต่อกฎเกณฑ์ของสังคม ต้องกลายเป็นคนนอก ถ้ามนุษย์คนนั้นได้ใช้ชีวิตอย่างเต็มที่แล้ว รู้ว่าความสุขของตนคืออะไร ความตายก็เป็นเรื่องธรรมดา

สรุป เสรีภาพของมนุษย์ในทัศนะของกามูส์เป็นกระบวนการภายในจิตใจมนุษย์ เกิดจากการตระหนักถึงข้อจำกัดและความไร้สาระของชีวิต จึงได้สร้างความหมายและคุณค่าให้กับชีวิตตนเองเพื่อความสุขในทุกๆขณะของลำนึกและการกระทำ

5.2 ความรับผิดชอบ

ความรับผิดชอบ คือท่าทีของมนุษย์ที่มีต่อความหมายต่างๆ ที่ตัวเขาเองสร้างขึ้นมาแล้วมีผลผูกพันกับตัวเขาในฐานะผู้สร้าง ความหมายของความตายในทัศนะของกามูส์ หมายถึง การสิ้นสุดความหมายและคุณค่าที่มนุษย์เป็นผู้สร้างขึ้นชี้ให้เห็นว่าชีวิตมนุษย์ผูกพันกับความสุขและเวลาอย่างไม่มีขอบเขตจำกัดเสรีภาพของมนุษย์ในทัศนะของกามูส์เป็นกระบวนการภายในจิตใจอันเกิดจากการดำรงชีวิต จากการตระหนักถึง “ความมีอยู่” ของชีวิต เวลา และความตาย ด้วยความกล้าหาญ

¹⁵¹ อัลแบร์ กามูส์, ความตายอันแสนสุข แปลโดยอำพรณ โอตระกูล, (กรุงเทพ : สามัญชน, 2540), หน้า 195.

รับผิดชอบโดยไม่หลีกเลี่ยงกับความจริงที่ตนเองเผชิญ และใช้เสรีภาพอย่างเต็มเปี่ยมกับความสุขที่ตนเองได้รับ ดังนั้นความรับผิดชอบต่อมนุษยธรรมควรมีลักษณะอย่างไร

งานเขียนของกามูส แสดงให้เห็นว่าเสรีภาพของมนุษย์มีอยู่ทุกขณะของชีวิต จากแนวคิดที่แสดงถึงความไม่มีกฎเกณฑ์แน่นอนตายตัว เป็นแก่นสารตลอดกาลทำให้คุณค่าต่างๆ ที่มีอยู่ ยึดถือกันอยู่ก็ย่อมเป็นคุณค่าที่ไม่ตายตัวไม่เป็นภววิสัย (Objective) เราต้องรับผิดชอบต่อความหมายของชีวิตภายหลังการตระหนักในความไร้สาระและยอมแสดงเสรีภาพต่อต้านหรือ “ขบถ” ลักษณะของการ “ขบถ” แม้จะต้องต่อสู้กับความไม่มีแก่นสารของชีวิต และความจริงแวดล้อมเขาอยู่ แต่ความจริงนั้นก็ทำให้เชื่อมั่นกับตนเอง ด้วยการสร้างความหมายให้กับชีวิตอันเป็นผลจากความเข้าใจอย่างถ่องแท้ในเสรีภาพและความสุขที่พึงหาได้ ด้วยการแสดงความรับผิดชอบต่อการกระทำของตนในทุกๆ กรณีความจริงของความตายมิใช่มีไว้เพื่อทรมาน เราสามารถเอาชนะมันได้ด้วยความสุข

การเผชิญหน้ากับความจริงเพื่อ “ความมีอยู่” โดยอ้างเสรีภาพโดยสมบูรณ์ของตนทำให้มนุษยชาติความรับผิดชอบต่อการกระทำของตน ทำนองเดียวกันกับเมอร์โซลต์เมื่อถูกคณะลูกขุนถามถึงสาเหตุที่ยิงชายอาหรับ เมอร์โซลต์ตอบว่าเป็นเพราะความร้อนของแสงอาทิตย์

“ผมมีเพื่อนที่น่าเบื่อเอากการ เทศนาเรื่องศีลธรรมเสียเรื่อย ผมคอยหลบหน้าเขาเสมอ แต่ตอนเขาเจ็บจวนจะตาย ผมไปเยี่ยมทุกวัน ไม่ขาดเลย เขาพอใจผมมาก ตอนจะสิ้นลมเขาบีบมือผมไว้แน่น... ผู้หญิงคนหนึ่งคิดใจผมมาก พยายามไล่ตามจับตัวผมให้ได้แต่ไม่สำเร็จ ครั้นแล้วเธอตายจากผมไป ตายทั้งยังสาว วันที่ผมได้ข่าวการตายของเธอนั้น ผมรักเธอจับใจ เพื่อนฝูงโทรศัพท์มาแสดงความเสียใจกับผมทั้งวัน... ผมสะกดกลั้นความเศร้า โศก ผมกล่าวโทษตัวเองว่า ผมเป็นสาเหตุที่ทำให้เธอฆ่าตัวตาย..... ผมเป็นอิสระจากเธอแล้ว...”¹⁵²

ความข้อนี้กามูสต้องการแสดงให้เห็นถึงเสรีภาพซึ่งมีความหมายมาจากภายนอกเป็นสิ่งที่ไม่แสดงภาวะที่มนุษย์ต้องรับผิดชอบต่อใดๆ ทำนองเดียวกับความไร้สาระ (ไร้แก่นสารที่แท้จริง) ของระบบเหตุผล ซึ่งเมอร์โซลต์เคยใช้อ้างการยิงชายอาหรับ เพราะเหตุผลที่อ้างสิ่งภายนอกมิใช่การใช้เสรีภาพซึ่งเกิดจากความรับผิดชอบต่อ เมอร์โซลต์ยิงชายอาหรับจากเจตนารมณ์ของเขาเหตุผลเรื่องดวง

¹⁵² อัลแบร์ กามูส. มนุษย์สองหน้า แปลโดย ตูลจันทร์, พิมพ์ครั้งที่ 3, (กรุงเทพ : ดวงกมล, 2522), หน้า 23 – 24.

อาทิตย์เป็นเพียงนัยทางตรรกที่กำนุสต้องการให้เราหยุดคิดถึงเหตุผลที่มนุษย์ยอมรับกันนั้น มิได้บ่งถึงความจริงภายในจิตใจของแต่ละคน

เป็นความจริงที่ว่าโลกไม่มีกฎเกณฑ์ตายตัวเป็นสากลให้เรายึดถือคั่งนั้นคุณค่าต่าง ๆ ที่มีอยู่ยึดถือกันอยู่อาจเป็นคุณค่าที่ไม่ถูกต้องได้ย่อมไม่มีคุณค่าตายตัวที่เป็นภววิสัย (Objective) เราย่อมปฏิเสธคุณค่าเหล่านั้น

“การขบถ” การปฏิเสธหรือต่อต้านก็คือการแสดงความรักชอบนั่นเอง ซึ่งกำนุสเห็นว่ามนุษย์ “ขบถ”¹⁵³ ต่อความรู้สึกระของโลกละความตาย 4 ทางด้วยกันคือ

1. การฆ่าตัวตาย ดังเช่นแม่และมาเรียในเรื่องความเข้าใจผิด ซึ่งกำนุสไม่เห็นด้วยเพราะเป็นการการทำของคนฉลาด

2. นอกจากการฆ่าตัวตายจริง ๆ ทางร่างกายแล้วยังมีการ “ฆ่าตัวตาย” อีกประการคือ การฆ่าตัวตายทางปัญญา นั่นคือการหยุดคิดไม่ใช่สติปัญญา หันหน้าเข้าหาความเชื่อ ศรัทธางมาย ยึดมั่นในศรัทธา ซึ่งเขาก็ไม่เห็นด้วยอีก

3. เมื่อสำนึกแล้วว่าโลกนี้ไร้สาระและชีวิตนี้เกิดมาแล้วต้องตาย ก็สำนึกว่านั่นมิได้หมายความว่าเราไม่ควรจะมีชีวิตอยู่ต่อไป เราต้องมีความเข้มแข็ง ยอมรับความรู้สึกระนี้ อย่างกล้าหาญ ด้วยสติปัญญา (Revolte philosophique) และนี่คือความรักชอบที่เกิดจากการต่อต้านที่ดีที่สุด การยอมรับนี้มีได้หมายถึงการยอมรับอย่างตาบอด แต่เป็นการยอมรับพิศชอบถึงความรู้สึกระของโลกละ ซึ่งเมื่อยอมรับแล้วก็ต้อง “ขบถ” (Revolt) ต่อคุณค่าผิด ๆ แต่ในการขบถเราจะต้องไม่ระเมิดขอบเขตของการกระทำ ซึ่งจะพลอยให้ผู้อื่นเดือดร้อน

4. “การขบถ” ที่ล่วงละเมิดผู้อื่นนั้นเป็นสิ่งที่กำนุส ไม่เห็นด้วยเพราะจะกลายเป็นการปฏิวัติ (Revolution) ที่เรียกว่า “Revolte historique” ความครบถ้วนของมนุษย์ซึ่งมีอาจจำกัดขอบเขตอยู่เพียงแค่พฤติกรรม หากยังต้องพร้อมเผชิญกับผลลัพธ์ที่จะติดตามมา

ในเรื่อง “กาฟโรค” (la paste) การสนทนาตอนหนึ่งระหว่างคาร์รูกับนายแพทย์รีเออ ช่วยให้เราเข้าใจการเสาะแสวงดังกล่าว “.....กาฟโรคที่ระบาคอยนี้” คาร์รูกล่าวว่า “ มันไม่ได้สอนอะไรใหม่ให้ผม นอกจากว่า ผมจะต้องช่วยคุณหมอบราบปรามมันให้สำเร็จจนสุดความสามารถของผม

¹⁵³ บัญชา สุวรรณานนท์. “ผู้บริสุทธิ์: โศกนาฏกรรมสมัยใหม่”. โลกหนังสือ. 3, 1 (1 ตุลาคม 22): 73-80.

ผู้รู้ว่ามีกาฬโรคอยู่ในตัวกันทุกคน...เชื้อโรคจะเป็นเรื่องตามธรรมชาติครับ ส่วนสุขภาพ ความ
ซื่อตรง ความบริสุทธิ์ นี่สิ เป็นสิ่งที่มนุษย์ต้องตั้งใจ บำรุงรักษาต้องตั้งใจเฝ้าระวังอยู่ทุกลมหายใจ
จะอ่อนข้อไม่ได้เลย..คนดีคือคนที่ปล่อยให้เชื้อโรคให้คนอื่นน้อยที่สุดผลตัวน้อยที่สุด.....ในโลก
เรามีโรคระบาดเต็มไปหมดและก็เต็มไปด้วยผู้ที่ตกเป็นเหยื่อของโรค ผมก็ได้พยายามที่จะอยู่กับฝ่าย
เดียวกับเชื้อ พยายามที่สมทบกำลังเข้าเป็นพรรคพวกเดียวกับ “โรค ” บทหนึ่งในมนุษย์สองหน้า
“คนนอก” แม้จะฉันทักแม่มาก แต่นั่นก็ไม่ได้มีความหมายอะไรพิเศษ มนุษย์เราซึ่งมีสุขภาพจิต
สมบูรณ์ก็คาดถึงการตายจากผู้อื่น ซึ่งเขารักไว้ ไม่มากก็น้อย¹⁵⁴

ความเห็นเกี่ยวกับความไร้สาระของชีวิตมนุษย์เป็นเพียงจุดเริ่มต้นในการแสวงหาความ
หมายของชีวิตให้มีความหมายและมีคุณค่าการขบถหรือการต่อต้านในทัศนะของกามูสก็คือความรับ
ผิดชอบต่อชีวิตในสภาวะรู้แจ้งต่อความไร้สาระตะ การเข้าไม่ถึงสิ่งนี้คือปลายสุดแห่งความไร้สาระ
โลกนี้ไม่ใช่โลกแห่งเหตุผลโดยสมบูรณ์ แต่ก็ไม่ถึงกับไร้เหตุผลเสียทีเดียวนัก

แมร์โซ หรือก็คือ กามูส ได้แสดงความหมายของความตายไว้อย่างแจ่มแจ้งจากความ
สำนึกถึงสภาพที่แท้จริงของชีวิตที่ต้องสัมพันธ์โลก จากสำนึกถึงความ “มีอยู่” ของมนุษย์หรือก็คือ
ความเข้าใจถึงความสัมพันธ์ต่อโลก ความเข้าใจชีวิต เข้าใจแม้กระทั่งวันเวลาแห่งความตายที่กำลัง
คืบคลานเข้ามา ความหมายของความตายที่แท้จริงก็คือความเข้าใจสภาพที่แท้จริงของชีวิตลักษณะ
“การมีอยู่” ของความตายเป็นสิ่งที่กามูสเห็นว่าเรา (ปัจเจกชน) ต้องดำรงชีวิตด้วยการสร้างสรรค์
ชีวิตให้มีคุณค่ามากที่สุด ปราศจากการครอบงำจากความเชื่อใดๆ อีกทั้งช่วยกันต่อต้าน (เอาชนะ) ใน
ฐานะความหมายของความตายซึ่งเป็นสิ่งภายนอก ที่เป็นอุปสรรคอันใหญ่หลวงแม้ที่สุดเราจะไม่
สามารถทำลายหรือเอาชนะ ต้องสูญเสียอิสรภาพ ต้องพ่ายแพ้ต่อกฎเกณฑ์ของสังคม ต้องกลายเป็น
คนนอก เรามองเห็นได้ชัดเจนว่าชีวิตของมนุษย์ได้ทัศนะของกามูสไม่มีรูปแบบที่ตายตัว เพราะ
มนุษย์แต่ละคนเป็นผู้สร้างโลกตามเจตนารมณ์ของเขาแต่ละคน โลกและชีวิตไม่มีสาระตะ ความ
ตายที่อาจเกิดกับเราเมื่อใดก็ได้ทำให้เราตระหนักว่าไม่มีจุดตายหรือสถานที่ตายที่มนุษย์ต้องเดินไป
ให้ถึง ณ เวลาใดเวลาหนึ่งที่แน่นอน ถ้ามนุษย์คนนั้นได้ใช้ชีวิตอย่างเต็มที่แล้ว รู้ว่าความสุขของตน
คืออะไร ความตายก็เป็นเรื่องธรรมดา

¹⁵⁴ อัลแบร์ กามูส. คนนอก แปลโดย อำพรธณ โอตระกูล, พิมพ์ครั้งที่ 3, (กรุงเทพ : ดวง
กมล, 2522), หน้า 102.

ลักษณะของความตายซึ่งนอกจากจะชี้ให้เห็นว่าเป็นสิ่งไร้แก่นสารแล้ว ลักษณะของความตายในทัศนะของกามูส ซึ่งกามูสต้องการให้ชี้ให้เห็นคือ “การขบถ” (Revolt) เพื่อเรามีอยู่ (Existence)

กามูส เขากล่าวว่า “ ฉันไม่รู้หรอกว่ามีความหมายที่นอกเหนือไปจากนี้..... ฉันสามารถเข้าใจเฉพาะในความหมายที่ใช้กับมนุษย์เท่านั้น ”

ความรับผิดชอบต่ออิสรภาพนี้เองทำให้เราเห็นได้ว่าชีวิตก็คือความสุขเท่านั้นและก็คือความหมายของความตายในขณะเดียวกัน ดังที่เมอร์โซ กล่าวไว้

“ คนเราไม่ได้เกิดมาแข็งแรง อ่อนแอ หรือเด็ดเดี่ยวหรอก
หากเราได้กลายเป็นคนแข็งแรงหรือรู้แล้วนั้น ก็ในภายหลัง
โชคชะตาไม่ได้อยู่ในตัวมนุษย์ หากอยู่รอบ ๆ
เขาจะพบเหตุผลแห่งการตาย จากทุกสิ่งที่เคยเป็นเหตุผล
แห่งการดำรงชีวิตของเขาเอง ” ¹⁵⁵

จากเรื่อง “ความตายอันแสนสุข” ซาเกรอส์พูดคุยกับเมอร์โซว่า

“...ร่างกายอย่างของคุณมีหน้าที่ประการเดียวของคุณก็คือ มีชีวิตและอย่างมีความสุข ... จงเอา
จริงเอาจัง แต่ความสุขเท่านั้น และเสริมอีกว่า ... จงเอาจริงเอาจัง แต่ความสุขเท่านั้น
... การมีชีวิตจำต้องอาศัยความกล้ามากกว่า การฆ่าตัวตายเสียอีก ” ¹⁵⁶

เมื่อเรารับรู้ว่างานของตนเองเป็นสิ่งไร้ความหมายเราข่มอยู่ในฐานะที่เหนือกว่า การกระทำที่ไร้ความหมายหาใช่การลงโทษไม่ เราสามารถมีความสุขกับความจริงที่เราเผชิญอยู่ได้ความหมายของความสุดั่งกล่าวจะเกิดขึ้นด้วยความรับผิดชอบของเราแต่ละคน

ดังที่เมอร์โซล์ตอบคำถามมาเรีย เมอร์โซล์ต์ไม่ได้รับผิดชอบมาเรียจึงไม่อาจเรียกว่ารักเธอ

“เธอถามฉันว่าฉันรักเธอไหม ฉันตอบว่า ความรักไม่มีความหมายอะไร และดูเหมือนว่าฉันไม่ได้รักเธอ ”

¹⁵⁵ เรื่องเดียวกัน, หน้า 190-192.

¹⁵⁶ อัลแบร์ กามูส. ความตายอันแสนสุข แปลโดย อำพรพรรณ โอตระกูล, (กรุงเทพ : สามัญชน, 2540), หน้า 67-79.

จากแง่มุมนี้ การโต้แย้งตัดสิน และความคิดของผู้อ่านที่ว่าเมอร์โซ่รักแม่ของเขาหรือไม่ นั้น จึงเป็นเรื่องถกเถียงที่ไร้สาระ ในที่สุดความรักนั้นไม่มีความหมายโดยตัวของมันเองนอกจาก แสดงความสัมพันธ์ของคนหนึ่งกับผู้คนหรือสิ่งที่ต่างๆ รอบๆ ตัวเขา เมอร์โซ่ได้รับผิดชอบระดับพ่อแม่ไปอยู่ที่บ้านพักคนชราเนื่องจากความจน ความรับผิดชอบต่อแม่ปราศจากผลประโยชน์ หรือ ความสำเร็จที่อ้างตนเป็นผู้บริสุทธิ์แต่เขาไม่เคยรับผิดชอบอะไร เขาเห็นหญิงคนหนึ่งตกลงไปในแม่น้ำ และไม่คิดจะช่วยเหลือ ที่แท้จริงนอกจากเจตจำนงที่แฝงไว้ด้วยผลประโยชน์ อิศระของความสำเร็จ คืออิศระจากความรับผิดชอบ นี่เองกามูสเรียกว่า “การตกจากภาพของตัวเองที่วาดขึ้น”¹⁵⁷ เป็นอีก ลักษณะหนึ่งของการสำนึกถึงความไร้สาระ (absurdity) เหล่านี้แสดงให้เห็นว่า นั่นคือสิ่งที่กามูส พยายามจะทำให้เราเข้าใจว่าชีวิตแต่ละคนเราอาจทำถูกในบางเวลาและผิดในบางเวลา และนี่เองที่ แสดงว่าชีวิตของเราไม่อาจสมบูรณ์ได้ ดังนั้นอุดมการณ์ที่บอกว่า พระเจ้ามีความรักที่บริสุทธิ์ต่อมนุษย์ เป็นสิ่งไร้สาระ

ความหมายนี้กามูสต้องการแสดงให้เห็นถึงความไร้สาระ(ไร้แก่นสารที่แท้จริง) ของระบบ เหตุผล ซึ่งพยายามอธิบายความหมายของปรากฏการณ์ของความตายให้มีตัวตน ที่จริง เมอร์โซ่ ยัง ขาวอาหรับ เพราะเจตนาจากอารมณ์ของเขาเหตุผลเรื่องดวงอาทิตย์เป็นเพียงนัยทางตรรกที่กามูส ต้องการให้เราหยุดคิดถึงเหตุผลที่มนุษย์ยอมรับกันนั้น มิได้ไปถึงความจริงภายในตัวมนุษย์ ความ หมายของความตายในทัศนะของกามูสแสดงถึงความไม่มีกฎเกณฑ์แน่นอนตายตัวที่มาจากภายนอก ความสำนึกของมนุษย์ แต่เป็นกรอบภายในจิตใจของมนุษย์เอง ดังนั้นความหมายใดๆ ที่ไปถึงความ จริง เป็นแก่นสารตลอดกาลที่ให้คุณค่าต่างๆ มีอยู่ ชิดติดกันอยู่ก็ย่อมเป็นคุณค่าที่ไม่ตายตัวไม่เป็นภว ิสัย (Objective) เราต้องรับผิดชอบต่อความหมายของชีวิตภายหลังการตระหนักในความไร้แก่นสาร นั้นๆ จากบทละครเรื่อง “ผู้บริสุทธิ์” ซึ่งกามูสเห็นว่า การเอาชีวิตผู้อื่นไม่ว่าจะเป็นใคร เผด็จการหรือ ขอทาน (Le meurter, c'est La limite.) มนุษย์ต้องเคารพในชีวิต ในความศักดิ์สิทธิ์ของชีวิตทุกคนมี สิทธิที่จะมีชีวิต ถ้าเราไปละเมิดสิทธินี้ เราก็ควรยอมรับความตายของตัวเอง จากที่ปรากฏในเรื่อง “ผู้บริสุทธิ์” การฆ่าเด็กหรือฆ่าผู้บริสุทธิ์ สำหรับกามูสแล้ว เป็นการฆ่าที่เลวทราม แม้แกรนด์ยูจะเป็น ตัวแทนของเผด็จการที่ทำให้คนจำนวนมากต้องตาย แต่การฆ่าแกรนด์ดยุค ก็ทำให้เด็กบริสุทธิ์คน หนึ่งต้องตาย กามูสไม่เห็นด้วย และกลับยกย่องกลุ่มเยาวชนที่คิดคัดค้านการฆ่าแกรนด์ดยุค ว่าเป็นผู้ สำนึกกับผิดชอบต่อการไม่ยอมล่งละเมิดชีวิตผู้อื่น

¹⁵⁷ เบร, แฌร์ แมนและมาร์กาเร็ต ไกตัน. นวนิยายฝรั่งเศสยุคใหม่ แปลโดย สดชื่น ชัย ประสาธน์, (กรุงเทพ : มหาวิทยาลัยรามคำแหง, 2526), หน้า 287.

“....ก็เพราะการตายของแกรนด์ดยุก จะช่วยให้เวลาที่เด็กรัสเซียมองไม่ต้องตายด้วยความหวีดอีกต่อไป โกลีเซียมานี้ มันมันไม่ง่ายแล้ว แต่ความตายของหลานของแกรนด์ดยุกนั้นไม่ได้ช่วยให้เด็กคนไหนรอดตายจากความหวีดเลยนี้ แม้ในการทำลายล้าง มันก็ต้องมีระเบียบ มีขอบเขตนะ”¹⁵⁸

ในลักษณะเช่นนี้ เราเข้าใจได้ว่ากามูสไม่ต้องการให้ระบบเหตุผลอย่างหนึ่งอย่างใดมาอธิบายความหมายของชีวิตมนุษย์ เพราะอำนาจของเหตุผลได้ทำลายคุณค่าของความมีอยู่ในแต่ละคน ซึ่งผลตามมาก็คือความเข้าใจผิด เพราะอุดมการณ์ต่างๆ เหล่านั้นแยกความมีอยู่ (existence) ของชีวิตให้เป็นสาระที่ห่างไกลความจริงที่มนุษย์ต้องเผชิญซึ่งมีทั้งความสุข ความทุกข์ ความปีติ เบิกบานของมนุษย์

ความรับผิดชอบคือ การใช้เสรีภาพของมนุษย์ต่อการกำหนดความหมายของชีวิตและความตาย สร้างคุณค่าให้กับตนเองในทุกๆสถานะ เพราะว่ามนุษย์แสดงความรับผิดชอบมากเท่าใดก็แสดงถึงว่ามนุษย์มีสำนึกต่อคุณค่าความหมายของชีวิตเรียกว่าสำนึกทางจริยธรรมมากเท่านั้น

5.3 ความหมายและคุณค่าของความตาย

ความหมายและคุณค่าของความตายเกิดจากความเข้าใจ ความหมายของความตายตามทัศนะของกามูสทั้งนี้เป็นการวิเคราะห์ผลกระทบจากความคิดของกามูส ที่มีต่อวิถีชีวิตของปัจเจกชนและค่านิยมในสังคมทั้งแง่บวกและลบ

ความหมายของความตายในทัศนะของกามูสที่ชี้ให้เห็นความหมายของชีวิตมนุษย์ที่ผูกพันกับเวลาและความสุขและเสรีภาพคือสถานะที่แท้จริงของชีวิตสถานะของความจริงนี้ไม่ได้หมายถึงอะไรมากไปกว่าความหมายและคุณค่าที่แสดงสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับโลกและสังคมสิ่งแวดล้อมรอบๆตัวเขา ความหมายของชีวิตมิได้อยู่ที่การค้นพบความจริงที่เป็นระบบ จากเหตุผลอันตายตัว (absolute reasoning) แต่เกิดจากการตระหนักถึงความเป็นจริงที่แต่ละบุคคลได้เลือก ให้ความหมายและสร้างคุณค่าจากการเลือกตัดสินใจของตนเองเมื่อพบความจริงว่าอัตถิภาวะของตนอยู่ใน

¹⁵⁸ อัลแบร์ กามูส. ผู้บริสุทธิ แปลโดย อำพรธณ โอตระกูล, พิมพ์ครั้งที่ 3, (กรุงเทพฯ : ดวงกมล, 2522), หน้า 48.

สถานการณ์ที่ไม่เด็ดขาด ไม่สมบูรณ์ เวลาและความตายเป็นเงื่อนไขของความจริงในสถานการณ์ข้อหนึ่ง ความสำนึกถึงสถานการณ์ของตนในแต่ละคน

กามุสมีได้ปฏิเสธความตายในฐานะที่เป็นความจริง อันเกิดจากธรรมชาติ แต่ประณามมนุษย์ที่จำลองความโหดร้ายของธรรมชาติมาทำลายคุณค่าของปัจเจกชน เพราะความหมายของความตายในทัศนะนี้ เกิดจากสิ่งภายนอกมากำหนดอยู่ที่กฎเกณฑ์อันตายตัวของมนุษย์อุดมการตายตัวเปิดโอกาสให้มนุษย์อ้างอุมการเป็นข้อแก้ตัวให้กับการกระทำนำไปสู่การเอารัดเอาเปรียบคนอื่น ๆ กลายเป็นการสร้างความเดือดร้อนให้กับมวลมนุษย

ทำให้เห็นว่า มนุษย์คือกระบวนการของชีวิตทั้งหมด ความไร้แก่นสารขั้นมูลฐาน เริ่มจากความไม่ลงรอยกันระหว่างการไต่หาเอกภาพของมนุษย์ ความตาย ทำให้มองเห็นว่า ชีวิตของมนุษย์ไม่เป็นสิ่งสมบูรณ์ ความเป็นมนุษย์เป็นกระบวนการ (process) ที่เกิดจาก ความสัมพันธ์ของสิ่งต่าง ๆ ที่แวดล้อมมนุษย์ ตลอดถึงภาวะอารมณ์ ความสุข ความทุกข์ ความมีสาระหรือไร้สาระรวมเข้าไว้ด้วยกัน สิ่งเหล่านี้กามุสถือว่าเกิดจากการใช้เสรีภาพของมนุษย์ ด้วยการเลือกของมนุษย์เอง มนุษย์มีเพียงรับผลของการกระทำเท่านั้น แต่ได้เลือกกระทำจากความตั้งใจของตนด้วย

ความสุขที่แท้เกิดจากการได้ดำรงกับเวลาที่กำลังจะหมดไป ได้พบกับความสุขที่แท้จริง อันเกิดจากความเข้าใจความหมายของความตาย ซึ่งมนุษย์ทุกคนต้องเผชิญอยู่ทุกเมื่อเชื่อวัน เวลาของมนุษย์ที่กำลังหมดไปคือความสัมพันธ์ของชีวิตและความตาย ที่กำลังคืบคลานเข้ามา ความสุขและเวลาที่เหลืออยู่เกิดจากการปล่อยวาง ระเบียบ กฎเกณฑ์ทั้งหลายของโลก

การที่มนุษย์เปลี่ยนแปลงตลอดเวลาไม่ได้เกิดจากแรงผลักดันภายนอกเท่านั้น แต่เป็นสถานะที่มนุษย์ใช้เสรีภาพ สร้างความหมายของชีวิตจากการ ได้เผชิญกับความตาย ชีวิต เวลา เสรีภาพ ความสุข และความตาย หมายถึงสถานะอย่างเดียวกัน

จริยธรรมที่แฝงอยู่ในบทละครของกามุสมีได้อยู่ที่จุดมุ่งหมาย (Ends) หรือกฎภายนอก หากแต่เป็นการปฏิบัติเป็นการกระทำจากความสำนึกให้เป็นกฎระเบียบภายในตัวเอง (Means) นั่นก็คือเป็นความรับผิดชอบจากความสำนึกจากรักชีวิตของตนและเพื่อนมนุษย์ในฐานะที่ต้องอยู่กับความไม่รู้สภาวะที่แท้จริงของตนเอง

จึงเป็นจริยธรรมสัมพัทธ์ (Relative Morality) เป็นผลจากความเข้าใจต่อความหมายและคุณค่าของชีวิตด้วยสำนึกที่รับผิดชอบต่อทุกๆ ความหมายที่ตนเองได้สร้างไว้กับโลก และมีได้สิ้นสุดเพียงแค่นี้ ทำให้โชคชะตาเป็นธุระของมนุษย์ เป็นเรื่องที่ต้องกำหนดวิถีกันเองในระหว่างมนุษย์ด้วยกัน

ตัวอย่างของแม่และมาเรีย ลงมือฆ่าลูกชายเพื่อหวังจะข้ามพ้นความจนไปสู่ความร่ำรวย ภายหลังเมื่อทราบว่าเป็นบุตรชายสายเลือดของตน ก็ไม่อาจเรียกคุณค่าของเขาให้กลับคืนมาได้ โดยลืมไปว่า

มนุษย์ทุกคนมีชะตากรรมแบบเดียวกันคือเกิดมาพร้อมกับชะตากรรมที่กำหนดให้ต้องตาย แต่ความตายของมนุษย์กลายเป็นการสร้างเหตุผลอธิบายและทำที่สุดที่ประหารกันเอง เพื่อเป้าหมายที่ตนสร้างขึ้น

จริยธรรมของกามูสเป็นผลมาจากความเข้าใจสภาพที่แท้จริงของมนุษย์ ความสุข เสรีภาพที่มนุษย์จะต้องรับผิดชอบต่อกระทำของตนเองอย่างเคร่งครัด แต่สำหรับผู้อื่นแล้ว ถ้าการ “จบถ” ของเรา จะเป็นผลให้ผู้บริสุทธิ์ต้องตาย เราต้องเปลี่ยนท่าทีใหม่ ด้วยการสร้างความสมานฉันท์ และความร่วมมือกันระหว่างมนุษย์มากขึ้น จริยธรรมตามแนวคิดนี้เช่นเดียวกับนักอรรถนิพนธ์อื่น ๆ ที่มิได้มีกฎเกณฑ์ตายตัว เป็นสำนึกจริยธรรม (moral consciousness) เป็นวิธีการ (Means) เมื่อได้เผชิญกับความจริง

ความรับผิดชอบต่อมนุษย์ จะต้องเกิดจากเสรีภาพ ขณะยังดำรงชีวิตอยู่ ซึ่งแยกออกจากกันไม่ได้ความสำนึกถึงความมีอยู่ของชีวิตที่แท้จริง ทำให้ต้องแสดงเสรีภาพให้มากที่สุดด้วยความรับผิดชอบต่อชีวิตให้มากที่สุด เพราะเหตุว่ามนุษย์แสดงความรับผิดชอบต่อมากเท่าใดก็แสดงถึงคุณค่าศักดิ์ศรีของมนุษย์ยิ่งขึ้นเท่านั้น

ดังนั้นนอกจากคุณค่าของชีวิตจะเกิดจากการรับผิดชอบต่อเราแต่ละคนแล้วความรับผิดชอบต่อแต่ละครั้งของเขามุ่งถึงความผาสุกของเพื่อนร่วมโลกด้วย

1. เสรีภาพของมนุษย์เป็นกระบวนการอันเกิดจากการดำรงชีวิต การตระหนักถึง “ความมีอยู่” ของชีวิตและความตาย โดยมีอาจหลีกเลี่ยงกับความจริงที่กำลังเผชิญเป็นการใช้เสรีภาพที่เต็มไปด้วยความสุขเพียงพอแล้วที่จะทำให้ชีวิตมีความหมาย
2. ความรับผิดชอบต่อ คือการแสดงเสรีภาพให้มากที่สุด ด้วยการรับผิดชอบต่อชีวิตให้มากที่สุด เพราะนั่นหมายถึงการสร้างคุณค่าให้กับชีวิต อันเกิดจากท่าทีที่มีต่อคุณค่าของความตาย

ความหมายของความตาย แสดงให้เห็นความสัมพันธ์อันแท้จริงของโลกและชีวิต เป็นเพียงจุดเริ่มต้นที่จะนำไปสู่ความเข้าใจความหมายของชีวิต คุณค่าของความตายคือการเปลี่ยนท่าทีจากความกลัวตาย หลบเลี่ยงการเผชิญความจริงด้วยการ อ้างเหตุผลซึ่งในทัศนะของอรรถิภาวนิยมแล้ว ทำให้มนุษย์ขาดความเป็นตัวของตัวเอง ไม่กล้าเผชิญชีวิตคุณค่าของความตายในทัศนะนี้จะด้อยสำนึกถึงชีวิตด้วยความกล้า ด้วยความรัก ในการมีชีวิตอยู่อย่างแท้จริง ด้วยการใช้ชีวิตอย่างมีความสุขที่สุด

กามูสพูดว่า ให้เป็นการดำรงชีวิตแบบวิญญาณนักกีฬา(Spirit of play) ดังเช่นการแข่งขันฟุตบอล เป็นกีฬาที่ทำให้กามูสได้ฉายาว่า เจ้าชายน้อย (Le Petit Prince) ซึ่งแต่ละคนมีความสุขทุก ๆ ขณะในการเล่นในสนามโดยมิได้คำนึงถึงเวลาที่กำลังจะหมดไป และเสียงอึกทึกของผู้คน ทุกคนมีความรับผิดชอบต่อหน้าที่ของตนเอง มีเสรีภาพที่จะเล่นทันทีที่เสียนกหวีดเป่าสิ้นสุดการแข่งขัน นั่นคือเวลาได้หมดลงแล้ว เขาได้ทำหน้าที่ของเขาเต็มความหมายแล้ว

สรุปความหมายและคุณค่าของความตายคือ ความหมายของชีวิตมิได้อยู่ที่การค้นพบความจริงเกิดขึ้นจากแต่ละบุคคลได้เลือก ให้ความหมายและสร้างคุณค่าจากการเลือกตัดสินใจของตนเอง เมื่อพบความจริงว่าอรรถิภาวนิยมของตนอยู่ในสถานการณ์ที่ไม่เด็ดขาด ไม่สมบูรณ์ โดยความความรับผิดชอบอย่างเต็มเปี่ยมของมนุษย์โดยไม่อาจบอกรับให้กับใครๆ ได้เลย และความหมายและคุณค่าของชีวิตจะต้องเกิดจากเสรีภาพที่มาจากกระบวนการภายในจิตใจของมนุษย์เอง ความสำนึกถึงความมีอยู่ของชีวิตที่แท้จริง ทำให้ต้องแสดงเสรีภาพให้มากที่สุดด้วยความรับผิดชอบต่อชีวิตให้มากที่สุด

นอกจากคุณค่าของชีวิตจะเกิดจากการรับผิดชอบต่อเราแต่ละคนแล้วความรับผิดชอบต่อแต่ละครั้งของเขาหมายถึงความผาสุกของเพื่อนร่วมโลกด้วย

บทสรุป

ท่าทีต่อความตายในทัศนะของกามูส

ความหมายของความตายในทัศนะของกามูสก่อให้เกิดความเข้าใจว่า เสรีภาพของมนุษย์ในเป็นกระบวนการอันเกิดจากการดำรงชีวิต จากการตระหนักถึง “ความมีอยู่” โดยเนื้อแท้แล้วไร้สารัตถะ ท่าทีที่มนุษย์มีต่อความหมายของความตาย ถือมนุษย์แต่ละคนมีเสรีภาพที่สร้างความหมายและให้คุณค่าต่อความตายของตนเอง ความหมายของความตายถูกสร้างโดยมนุษย์แต่ละคนทุกขณะแห่งการดำรงชีวิต มนุษย์แต่ละคนมีเสรีภาพที่จะให้ความหมายแก่ชีวิตและความหมายของความตายของตนเอง ความหมายของความตายคือความหมายของชีวิตที่แต่ละคนดำเนินไป